

В процесі захисту, вважає В. Шепитько, адвокату обов'язково необхідно проявляти максимальну толерантність, коректність, тактовність і стриманість в спілкуванні з підзахисним [5, с. 98].

Наші дослідження дозволяють сформулювати декілька базових рекомендацій щодо подолання психологічного бар'єру в спілкуванні захисника і підзахисного, а саме:

при спілкуванні захиснику необхідно враховувати психологічний стан підзахисного, його внутрішнє переконання та ставлення до вчиненого діяння;

адвокат повинен усвідомлювати, що інформація, яку отримує від нього підзахисний у більшості випадків оцінюється останнім вкрай скептично. На сприйняття впливає психічне становище підзахисного, викликане стресовою ситуацією;

відносини підзахисного та захисника визначаються більше емоційним сприйняттям, ніж раціональним. Вже на першій зустрічі необхідно викликати у підзахисного позитивні емоції, які сприятимуть подальшій ефективній співпраці;

захиснику необхідно бути гранично відкритим до підзахисного, адже недовіра, будь-яка неправдива інформація зведе нанівець докладені зусилля щодо досягнення взаємної згоди, і приведе до негативного результату;

підзахисному слід роз'яснити, що захист можливий виключно тоді, коли між адвокатом і підзахисним будуть виключені взаємні підозри і недовіра;

встановленню психологічного контакту з підзахисним сприяє ретельний аналіз адвокатом особи підзахисного і вибір найефективніших в конкретному випадку психологічних прийомів та методів дії;

Як свідчить практика, діяльність адвоката не може зводитися лише до логічних побудов. Його завдання полягає у тому, щоб привнести в судовий розгляд дух етичного мислення, створити атмосферу милосердя при обговоренні складних та конфліктних ситуацій, показати суду справжні причини досліджуваної події, можливий збіг обставин, інші обставини, які дозволять виправдати чи зменшити провину його підзахисного.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Александров Д., Казмиренко Л. Юридична психологія: підручник. – К.: КНТ, 2007. – 360 с.
2. Мазур М. Психологічні особливості адвокатської діяльності. Науковий вісник гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. 2017. №27. URL: file:///C:/Users/User/Downloads/Nvmgu_jur_2017_27_28.pdf
3. Синеокий О. В. Загальнотеоретичні проблеми адвокатології: підручник. – К.: Алерта, 2007. – 302 с.
4. Скрыбін О.М. Юридично-психологічні аспекти професійної підготовки майбутніх адвокатів. Право і суспільство. №1. 201. С. 236-240
5. Шепитько В. Юридична психологія: підручник. – К.: Право, 2008. – 240 с.
6. Яновська О. Г. Питання формування етико-психологічних якостей прокурорів та адвокатів у процесі професійного навчання. Часопис Київського університету права. 2011. №2. С. 267-271. URL: <http://www.kul-lib.narod.ru/bibl.files/chas-2011-2/267.pdf>

В.І.Рогозанський

Навчально-науковий Інститут права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»
Магістрант спеціальності 081 «Право»

ОСОБИСТІСНА ПРАВОСВІДОМІСТЬ ЯК ВИЗНАЧАЛЬНА СКЛАДОВА СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПРОЦЕСУАЛЬНОСТІ

Кардинальні суспільні перетворення і динаміка соціальних процесів зумовлюють активні зрушення в суспільному світогляді. Однак найбільш помітні зміни відбуваються в індивідуальному світогляді особистості. «Оскільки загальне існує в індивідуальному, то ... роль індивідуальних властивостей зростає в міру того, як ми маємо справу з біологічними, психологічними, суспільними, культурними утвореннями. У цих сферах стає дуже важливим збереження не тільки загальних, але й індивідуальних суттєвих властивостей» [1, с.133-134]. Дослідження ієрархії впливів на особистість і специфіку їх виявів посідає важливе місце в пошуку багатьох суспільних наук. Для суспільно-

наукової думки України ця проблематика має особливе значення тому, що на сучасному етапі наше суспільство перебуває на шляху реформації та розбудови нових соціальних відносин.

За останні два тисячоліття людської цивілізації сфера знань, орієнтованих на дослідження девіантологічних проблем, розвивалася завдяки зусиллям як християнських, так і світських мислителів – філософів, соціологів, психологів, правників, письменників. У результаті їх плідної аналітичної діяльності сформувалася масштабна сфера пізнавальної інформації, в якій надзвичайно важливе місце відведено поняттям «девіація», «деривація» та «дисфункція».

У контексті нашого дослідження для нас, насамперед, науковий інтерес становить поняття „девіація” тобто здатність малих і великих систем, живих організмів та розумних суб’єктів відхилятися від наперед заданих траєкторій розвитку, що було усвідомлено як всезагальна форма ще в часи античності. Зокрема, Епікур сформулював цю проблему як онтологічно-космологічну формулу вчення про атоми, що відхиляються. Він трактував девіантну поведінку атомів, здатних до довільних відхилень від своїх траєкторій як головну онтологічну засаду існування свободи. Дещо пізніше, вже у Новий час, європейська наукова думка впритул наблизилася до розуміння свободи як надзвичайно важливої умови розвитку цивілізації та культури. Таким чином, протягнувся логічний ланцюжок неоднозначних, але цілком явних залежностей між девіантністю, анормативністю, свободою та культурою. Як наслідок, в європейській культурній свідомості девіація набула статусу своєрідної універсалиї, що характеризує живі, рухомі та змінні системи.

Оскільки девіація – це всезагальна форма існування суб’єктів і систем, то вона поширюється і на соціальні макросистеми, що визначають світовий поступ. Інакше кажучи, можливі досить істотні девіації навіть масштабних систем, здатні набувати геосоціального характеру та торкатися інтересів усього людства.

Водночас необхідно пам’ятати, що феномен девіантності амбівалентний за своєю природою і може означати як негативні, так і позитивні соціальні зміни. Так, американський соціолог Н. Смелзер розділив усі девіації на деструктивні та конструктивні. До перших, названих ним іллегальними, він відніс поведінківські акції з явними ознаками деструктивності, імморалізму та кримінальності. В цьому ж контексті він згадує ересі, а також ті прояви авангардизму, котрі негативно впливають на соціальне здоров’я всього суспільного макроорганізму. До конструктивних або легальних девіацій, що мають понаднормативний характер, Смелзер відносить інноваційні ініціативи, прояви самовідданості, подвижництва, святості, що підтримують відносини солідарності між окремими громадянами та зміцнюють соціальну систему.

Розвиваючи теорію загальної родової сутності людини як особистості, рання правосвідомість матеріалістів (Л. Фейєрбах, К. Маркс, Л. Лассаль) уявляла окрему особистість як суспільну істоту, що має індивідуальну суспільну правосвідомість: «Якщо людина за природою своєю суспільна істота, то вона, очевидно, тільки у суспільстві може розвивати свою істинну природу, але про силу її природи треба судити не за силою окремих індивідуумів, а за силою всього суспільства» [2, с.146]. Лассаль спочатку стверджував, що особистість є чимось єдиним, незмінним, що не повторюється в інших, є “вузлом особливостей”, являє собою одиничне в ряді інших таких же одиниць у їхній загальній сутності. Але пізніше, після зміни ним поглядів, місця для особистості залишалось все менше та менше в його теоретичних розмірковуваннях.

Усе приватне, своєрідне, особливе почало визнаватися випадковими суперечностями загальному розумному закону, джерелом суспільного занепокоєння та недосконаlostі, а звідси – правосвідомість єдина, суспільна, невидима, або навіть визнавалася таким другорядним інститутом соціально-правової процесуальності, що, за зауваженням В. Чефранова, не згадувалася за радянських часів у спеціальних публікаціях в академічних виданнях з правових і суспільних дисциплін [1, с.98].

У XIX ст. певною мірою продовжив розвиток раціональний напрям до особистості, який уявляв її у всій різноманітності духовних і творчих виявів. Так, В.С. Соловйов, розкриваючи роль особистісної, індивідуальної правосвідомості, писав, що кожна людина має можливість для удосконалення, вияву позитивної нескінченності, здатності все розуміти своїм розумом і все обіймати серцем, входити в єдність з усім. “Ця подвійна нескінченність – сили подання та сили прагнення... є неодмінною належністю кожної особи. У цьому, власне, складається безумовне значення, пристійність та цінність людської особистості, існування її невід’ємних прав. У цьому аспекті можна сказати, що суспільство є доповненою або збільшеною особистістю, а особистість – стислим або зосередженим суспільством” [3, с.283-286]. Особистісна правосвідомість при цьому розумілась як єдина сутність, не як загальна субстанція, розчинена у правосвідомості багатьох фізичних осіб, а прикута до себе та водночас відокремлена від інших, наділена розумом та волею. Колись по-

переджав про небезпеку заперечення автономії особистісної правосвідомості відомий юрист П. Новгородцев: “Якщо між цією спільністю осіб та умовами їх суспільного і політичного існування стає можливим повне й гармонійне злиття, то не дивно, що за такого розуміння особистості індивідуалізм легко переходить у соціалізм і державний абсолютизм” [4, с.283-286].

Таким чином, за зазначених обставин особистісна правосвідомість перетворюється у так звану соціалістичну та державно-правову свідомість або законсвідомість.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лісовий В. С. Предмет і метод метафізики: стаття перша. *Філософська думка*. 2000. № 4. С. 130–141.
2. Фромм Э. Пути из больного общества / Эрих Фромм // Проблема человека в западной философии. М., 1986. 886 с.
3. Соловьев В. С. Сочинения. [в 2 т.]. М., 1988. Т. 1. 688 с.
4. Максимов Л. В. Проблема обоснования морали. Логико-когнитивные аспекты. М., 1991. 137 с.

А. С. Романова

доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри теорії, історії та філософії права
Інституту права, психології та інформаційної освіти
НУ «Львівська політехніка»

ГЛОБАЛІЗАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ І ПРИРОДНО-ПРАВОВА САМОБУТНІСТЬ СУСПІЛЬСТВА

Прихильників, як і противників, глобалізаційної діяльності людства є багато, і ми не прагнемо підтримувати позицію ні тих, ні інших, а лише хочемо вказати на певні позитивні і негативні аспекти такого напрямку в життєдіяльності людини. Серед викликів глобалізації варто виділити можливе зникнення в результаті уніфікації норм й ідеалів світових культур, процес знеособлення людських індивідуальностей, об'єднання їх у певні, нерідко жорсткі рамки одноманітними нормами і правилами, втрата етнічними групами своєї самобутності, делегітимація правових норм, універсальність, уніфікація правових основ. Неминучим результатом глобалізаційних процесів є стандартизація не тільки культури в її великому розумінні, а й поступове зникнення кордонів між правовими сім'ями, правовими системами, підрич традиційних правових ціннісних нормативів. І якщо розглядати природно-правові норми і цінності, то постає велика проблема щодо їх так званої уніфікації, з огляду на релігійний чинник (християнство і, скажімо, мусульманство). Як наслідок процесу глобалізаційної діяльності може відбуватися штучне нав'язування і вимушене сприйняття правовими системами міжнародних правил [1, с. 84–87].

Дуже важливо зберегти природно-правову самобутність свідомості кожного народу і не перетворити людей на єдину біомасу, хоча й слухняну, але без автентичних ознак. Сучасні вчені бачать у правовій етнології й антропології механізм теоретичної легітимації захисту етнічної релігійно-культурної самобутності від уніфікації, що, власне, може знищити природно-правовий дух і ментальність певного народу.

Для узгодженої правомірної життєдіяльності людей чимало вчених обґрунтовують глобалізаційний еволюціонізм. Зазначається, що глобалізаційна діяльність людини в широкому сенсі – це процес історично довготривалий і містить низку етапів у своєму розвитку [2]. Ідея спільної долі людей, їх особливої родової ідентичності, єднання людського буття на Землі існувала споконвіку, вона зародилася вже тоді, коли людина усвідомила себе як мисляча і суспільна істота. Прихильники еволюціонізму вважають, що глобалізація – складне і багатогранне явище, що охоплює тією чи іншою мірою всі сфери суспільного життя і постає перед нами в поглибленні загальнопланетарних зв'язків і взаємодії людей, а приводить до суттєвого духовно-культурного прогресу. До позитивної властивості глобалізації відносять і те, що вона несе в собі заряд такого розвитку продуктивних сил, який здатний вирішити або істотно пом'якшити проблеми суспільного життя, зокрема правові.

Варто звернути увагу на підхід, за яким зростаючі процеси глобалізації не «розмиють» етнокультурного різноманіття, а навпаки зміцнять [3, с. 32–36].